
ЕКОНОМІКА ТА УПРАВЛІННЯ НАЦІОНАЛЬНИМ ГОСПОДАРСТВОМ

УДК 338.48:339.9

С. О. Полковниченко, к. е. н., доцент

**СУЧАСНИЙ СТАН ТУРИСТИЧНОГО СПІВРОБІТНИЦТВА УКРАЇНИ
З ЄВРОПЕЙСЬКИМ СОЮЗОМ**

Анотація. У статті висвітлено показники прямого внеску сфери туризму України у ВВП, зайнятість і капітальні інвестиції країни. Проаналізовано динаміку туристичних потоків України та виділено основні тенденції співпраці нашої держави з Європейським Союзом у сфері туризму. На основі дослідження індексу конкурентоспроможності у сфері подорожей і туризму та його складових визначено сильні позиції України щодо туристичного співробітництва, а також перешкоди, які стримують ефективність співробітництва в галузі туризму.

Ключові слова: туризм, Європейський Союз, туристичне співробітництво, туристичні потоки, в'їзний туризм, виїзний туризм.

С. А. Полковниченко, к. э. н., доцент

**СОВРЕМЕННОЕ СОСТОЯНИЕ ТУРИСТИЧЕСКОГО СОТРУДНИЧЕСТВА УКРАИНЫ
С ЕВРОПЕЙСКИМ СОЮЗОМ**

Аннотация. В статье отражены показатели прямого вклада сферы туризма Украины в ВВП, занятость и капитальные инвестиции страны. Проанализирована динамика туристических потоков Украины и выделены основные тенденции сотрудничества нашего государства с Европейским Союзом в сфере туризма. На основе исследования индекса конкурентоспособности в сфере путешествий и туризма и его составляющих определены сильные позиции Украины относительно туристического сотрудничества, а также препятствия, которые сдерживают эффективность сотрудничества в области туризма.

Ключевые слова: туризм, Европейский Союз, туристическое сотрудничество, туристические потоки, въездной туризм, выездной туризм.

S. O. Polkovnychenko, Candidate of Economic Sciences, Associate Professor

**THE CURRENT STATE OF COOPERATION IN TOURISM
BETWEEN UKRAINE AND THE EUROPEAN UNION**

Abstract. The article presents the indicators of the direct contribution of tourism industry of Ukraine in GDP, employment and capital investments. The dynamic of tourist flows of Ukraine is analyzed and the main trends of cooperation between our country and the European Union in the field of tourism are highlighted. Based on the study of the competitiveness index of Ukraine in the field of travel and tourism and its components, strengths of Ukraine regarding tourism cooperation, as well as the obstacles that hinder the effectiveness of cooperation in the field of tourism are determined.

Keywords: tourism, European Union, tourism cooperation, tourist flows, inbound tourism, outbound tourism.

Актуальність теми дослідження. У сучасних умовах однією з пріоритетних, найбільш динамічно прогресуючих та високорентабельних галузей господарювання є туризм. Його розвиток чинить важливий вплив на економічне зростання ВВП, зменшення безробіття, вдосконалення ринкової та соціальної інфраструктури, забезпечення стабільності валютного курсу, поліпшення платіжного балансу країни, наповнення державного та місцевих бюджетів. Крім того, туризм виконує важливі суспільно-політичні та культурні функції, сприяє розвитку духовного потенціалу нації, збереженню історико-культурної спадщини. Тому Україні важливо знайти своє місце у світовій туристичній та європейській індустрії, що дозволить сформувати позитивний імідж на сві-

ЕКОНОМІКА ТА УПРАВЛІННЯ НАЦІОНАЛЬНИМ ГОСПОДАРСТВОМ

товій арені і отримати якомога більшу частку доходів від участі у міжнародних туристичних відносинах.

Постановка проблеми. Нині наша держава розвиває міжнародне туристичне співробітництво у рамках багатьох організацій і об'єднань, серед яких важливу роль відіграє Європейський Союз. Географічне розташування, природно-ресурсний потенціал та історично-культурна спадщина надають Україні сприятливі можливості для співпраці із сусідніми державами, і зокрема країнами-членами ЄС. Інтегруючись у європейський простір, Україна повинна найефективніше використати свій потужний туристично-рекреаційний потенціал і стати одним із провідних європейських туристичних центрів.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. У вітчизняній науковій літературі сьогодні посилюється увага до вивчення проблем, які стосуються розвитку туристичної галузі України. Зокрема, варто відмітити праці М. П. Бондаренка, С. П. Грабовенської, В. Ф. Кифяка, М. П. Мальської, Д. Прейгера, О. І. Трохимець та ін., у яких досліджуються різні підходи до розуміння сутності туризму, розглядається класифікація його форм і видів, аналізуються динаміка та структура ринку туристичних послуг в Україні, основні тенденції розвитку туристичної галузі, її вплив на соціально-економічний розвиток країни тощо. Проте дані дослідження дуже мало торкаються проблем співпраці України і Європейського Союзу у туристичній сфері.

Виділення недосліджених частин загальної проблеми. На етапі реалізації євроінтеграційних прагнень України важливою проблемою, яка вимагає подальшого всебічного вивчення, є туристичне співробітництво нашої держави з країнами ЄС. Зростає потреба пошуку шляхів вдосконалення державної політики України щодо просування національного туристичного продукту на європейський ринок, дослідження позитивних аспектів впливу туристичного співробітництва на розвиток економіки, а також перешкод, які стримують ефективність співробітництва в галузі туризму.

Постановка завдання. Метою даної статті є аналіз динаміки, основних тенденцій та проблем розвитку туристичного співробітництва України з Європейським Союзом, а також визначення напрямів подальшої співпраці.

Виклад основного матеріалу. Туризм – це багатогранне явище, яке можна розглядати як популярну форму організації відпочинку, проведення дозвілля, пізнання рідного краю, навколишнього середовища, знайомства з історією, культурою і традиціями певної країни [1].

Розвиток туризму має велике значення для будь-якої держави. За даними Всесвітньої туристичної організації (ЮНВТО), внесок сфери туризму та курортів у світовий ВВП у 2014 р. склав 9,5% на загальну суму 7 трлн дол., а у світовий експорт – 5,4%. Галузь відіграє ключову роль у створенні робочих місць, на неї припадає кожне 11 робоче місце на планеті. Загальна кількість туристів у 2014 році досягла рекордного рівня – 1,14 млрд чол., що на 51 млн більше, ніж у 2013 році. За прогнозами, сектор туризму в подальшому буде зростати на 4% щороку, швидше, ніж сектори фінансових послуг, транспорту і обробної промисловості [2].

На жаль, незважаючи на те, що Україна володіє великим потенціалом для розвитку туризму, прямий внесок даної сфери у ВВП, зайнятість і капітальні інвестиції нашої країни нижче середніх світових показників, про що свідчать дані рейтингів економічного розвитку туристичної сфери, які складаються Світовою Радою подорожей та туризму.

Наприклад, у 2014 році за прямим внеском у ВВП Україна посіла 155 місце з часткою 1,9% при середньому світовому показнику 3,1% (у 2013 р. – 129 місце; 2,3%; 2,9%; у 2012 р. – 136 місце; 2,2%; 5,2% відповідно), за прямим внеском у зайнятість – 162 місце з часткою 1,7% при середньому світовому показнику 3,6% (у 2013 р. – 145 місце; 2,0%; 3,4%; у 2012 р. – 151 місце; 1,9%; 5,4% відповідно), а за капітальними інвестиціями – 167 місце з часткою 2,2% при середньому світовому показнику 4,3% (у 2013 р. – 168 місце; 2,2%; 4,4%; у 2012 р. – 164; 2,2%; 8,1% відповідно) [3; 4]. Наведені показники свідчать про неповне використання потенціалу туристичної галузі України та про її поки що незначну роль у національній економіці.

Водночас зауважимо, що до 2014 р. Україна все активніше долучалась до світового ринку туристичних послуг. Оскільки пріоритетним для України залишається іноземний (в'їзний) туризм як

ЕКОНОМІКА ТА УПРАВЛІННЯ НАЦІОНАЛЬНИМ ГОСПОДАРСТВОМ

вагомий чинник поповнення валютними надходженнями державного бюджету та створення додаткових робочих місць [5], проаналізуємо розвиток даного виду туризму.

Дослідження розвитку в'їзного туризму в Україну, за період 2000-2013 рр. свідчить, що кількість іноземних громадян, які відвідували Україну, із року в рік, за винятком кризового 2009 р., зростала. Наприклад, протягом 2010-2013 років Україну відвідало 69,1 млн іноземних громадян (у середньому щорічно 22 млн. осіб). Зокрема, протягом 2013 р. Україну відвідали 24,6 млн в'їзних (іноземних) туристів, що на 7,2% більше, ніж у 2012 р., а протягом 2012 р. Україну відвідали 23,01 млн в'їзних (іноземних) туристів, що на 7,5% більше, ніж у 2011 р. Але незважаючи на позитивні тенденції 2010-2013 рр., даний показник не досягнув рівня 2008 р., коли Україну відвідало 25,4 млн осіб. У зв'язку з погіршенням політичної та соціально-економічної ситуації потік туристів до нашої держави у 2014 р. різко впав (на 49,5%) і становив 12,7 млн осіб [6].

Основними партнерами України на ринку міжнародного туризму залишаються країни-сусіди, в тому числі країни Європейського Союзу.

Незважаючи на скорочення кількості громадян країн Євросоюзу, які відвідали Україну в останні роки, їх частка в загальному обсязі іноземних туристів зросла з 17,3% у 2013 р. до 27,7% у 2014 р., що пояснюється значним скороченням аналогічної частки громадян Росії (з 41,7% у 2013 р. до 18,6% у 2014 р.).

Серед іноземців, які відвідують Україну з країн Євросоюзу, переважають громадяни Польщі; Румунії; Угорщини; Словаччини та Німеччини (табл. 1). Водночас з Німеччини, Словаччини, Польщі та інших країн за останні два роки спостерігається падіння туристичного потоку до нашої держави. Найбільше скорочення туристів відбулося з Німеччини (на 48,2% у 2014 р. порівняно з 2013 р.).

Значна частина громадян із країн ЄС відвідують Україну з приватною метою (51,4% – у 2014 р., 43,5% – у 2013%, 52,4% – у 2012 р.), а також з метою культурного, спортивного обміну та релігійною (48,2%; 53,8% та 39,2% – відповідно). Частка туристів, яка прибуває в Україну з країн ЄС з метою ведення бізнесу, була незначною (2,9% у 2012 році), а в останні роки ще зменшилась: до 0,4% у 2013 р. і 0,1% у 2014 р. Туристичне спрямування у 2014 р. мали на меті лише 0,3% громадян ЄС (у 2012 р. – 5,1%, у 2013 р. – 2,3%).

Щодо розвитку виїзного туризму, протягом 2001-2007 рр. в Україні спостерігалися позитивні тенденції, хоча темп приросту потоків уповільнився. За 2008-2009 роки кількість громадян України, які виїжджали за кордон зменшилася. У 2010-2013 рр. кількість громадян України, які виїжджали за кордон, знову збільшилася. Зокрема, у 2013 р. виїзний туристичний потік зріс на 10,9% порівняно з 2012 р., а у 2012 р. порівняно з 2011 р. – на 8,4%. У 2013 р. зростання кількості громадян, які виїжджали за кордон, порівняно з 2012 р. відбулось за рахунок зростання кількості поїздок з приватною метою (на 13,2%). При цьому поїздки з організованого туризму зменшилися на 44,7%, а поїздки з службовою метою – на 24,1%. У 2014 р. кількість громадян України, які виїжджали за кордон, знову дещо скоротилась (на 5,4%) і становила 22,4 млн осіб.

Таблиця 1

В'їзд громадян країн ЄС в Україну у 2012-2014 рр. (осіб)

1	2	Із них – за метою поїздки						
		3	4	5	6	7	8	9
	Кількість іноземних громадян, які в'їхали в Україну – усього*	службова, ділова, дипломатична	туризм	приватна	навчання	Працевлаштування	імміграція (постійне місце проживання)	культурний та спортивний обмін, релігійна, інша
Усього								
2012	23012823	350224	940052	16795240	23813	9102	40419	4853973
2013	24671227	167416	488496	18167742	283	330	5088	5841872
2014	12711507	49437	146804	9696854	1109	786	2496	2814021

ЕКОНОМІКА ТА УПРАВЛІННЯ НАЦІОНАЛЬНИМ ГОСПОДАРСТВОМ

Продовження таблиці 1

1	2	3	4	5	6	7	8	9
в тому числі з країн ЄС								
2012	4394852	130621	225679	2304947	3075	3559	5396	1721575
2013	4279137	17330	97566	1859766	4	10	318	2304143
2014	3524206	4391	11337	1810229	46	35	310	1697858
Польща								
2012	1404086	47913	56476	904313	1552	706	862	392264
2013	1259209	6670	17908	1133406	-	1	38	101186
2014	1123945	588	266	1096521	1	17	48	26504
Румунія								
2012	791281	6790	2390	537848	27	102	273	243851
2013	877234	398	758	401344	-	-	-	474734
2014	584774	145	112	351825	-	-	-	232692
Угорщина								
2012	742445	13195	4342	295016	391	79	58	429364
2013	771038	321	325	5022	3	-	30	765337
2014	874184	12	2	171997	-	-	-	702173
Словаччина								
2012	476574	7038	1448	186249	58	81	57	281643
2013	424306	209	366	5745	-	-	-	417986
2014	416158	53	18	6203	-	-	-	409882
Німеччина								
2012	274073	10582	55804	116319	141	449	640	90138
2013	253318	1764	30354	94265	-	3	56	126876
2014	131244	507	4522	56762	-	4	69	69380

* Без обслуговуючого персоналу транспортних засобів та транзиту.

Джерело: складено і розраховано на основі [6]

З кожним роком зростають турпотоки українських громадян до країн Євросоюзу. Так, у 2014 р. 55,03% загальної кількості громадян України, які виїжджали за кордон, були спрямовані до країн ЄС (у 2013 р. – 50,1% , у 2012 р. – 47,4%) (табл.2).

Таблиця 2

Виїзд громадян України до країн ЄС у 2012-2014 рр.

Країни	Кількість громадян України, які виїжджали за кордон – усього*	Із них – за метою поїздки		
		службова поїздки	організований туризм	приватна поїздки
1	2	3	4	5
Усього				
2012	21432836	362631	641836	20428369
2013	23761287	275151	354840	23131296
2014	22437671	170720	201541	22065410
у тому числі до країн ЄС				
2012	10164407	200598	194215	9769594
2013	11906918	128487	113354	11665077
2014	12347180	107365	72375	12167440
Польща				
2012	5765184	173978	69578	5521628
2013	6991778	120242	31905	6839631
2014	7657021	98718	10878	7547425
Угорщина				
2012	1759986	5465	8307	1746214
2013	1900469	28	-	1900441
2014	2152512	44	-	2152468

ЕКОНОМІКА ТА УПРАВЛІННЯ НАЦІОНАЛЬНИМ ГОСПОДАРСТВОМ

Продовження таблиці 2

1	2	3	4	5
Румунія				
2012	549966	3810	22389	523767
2013	791845	709	9311	781825
2014	522350	2 504	5 245	514601
Словаччина				
2012	508008	3898	8256	495854
2013	571266	-	-	571266
2014	656102	29	2	656071
Німеччина				
2012	380554	3816	15063	361675
2013	376316	1006	5366	369944
2014	308908	273	5 842	302793

* Без обслуговуючого персоналу транспортних засобів та транзиту.

Джерело: [6]

Найбільшою популярністю серед громадян України у 2012-2014 рр. користувалися такі країни ЄС як Польща; Угорщина; Румунія; Словаччина; Німеччина; Греція; Чехія та Італія. При цьому турпотоки туристів з України до Польщі у 2014 р. порівняно з 2012 р. зросли на 32,8% або на 1,9 млн осіб, Угорщини – на 22,3% або на 392,5 тис. осіб, Словаччини – на 29,2% або на 148,1 тис. осіб. Водночас спостерігається зменшення туристичного потоку в Німеччину – на 18,8% або на 71,6 тис. осіб тощо.

Найбільша частина громадян України відвідує країни ЄС з приватною метою (98,5% – у 2014 р., 97,9% – у 2013%, 96,1% – у 2012 р.). В останні роки скорочується кількість громадян України, які виїжджають до країн ЄС із службовою метою та метою організованого туризму (відповідно на 46,5% і 62,7% у 2014 р. порівняно з 2012 р.).

Важливим показником, який характеризує привабливість країни для туристичного співробітництва, є індекс конкурентоспроможності подорожей і туризму. У рейтингу 140 країн світу за цим індексом, опублікованому аналітичною групою Всесвітнього економічного форуму у 2013 р., Україна займала 76 місце з індексом 3,98 (із можливих 7), покращивши свої позиції порівняно з попереднім рейтингом (2011 р. – 85 місце із 139 країн (3,8), що було результатом посткризового відновлення, і повернувшись практично на попередні позиції (2009 р. – 77 місце із 133 країн (3,8)) [7]. Значення індексу конкурентоспроможності сектору подорожей та туризму для нашої країни дещо нижче середньосвітового показника, який становить 4,1. Щодо країн ЄС, всі вони в рейтингу розташовані вище України.

За субіндексами, а саме: регуляторне середовище в туристичному секторі; середовище та інфраструктура для бізнесу; людські, культурні і природні ресурси в секторі подорожей і туризму, Україна поступається всім країнам ЄС. Винятком є субіндекс регуляторного середовища, за яким Україна отримала вищу оцінку тільки порівняно з Румунією (60 місце при індексі 4,73 і 66 місце при індексі 4,61 відповідно).

Із факторів конкурентоспроможності, за якими у рейтингу оцінюються країни, до сильних позицій України щодо туристичного співробітництва потрапили деякі показники наземної транспортної інфраструктури (якість залізничної інфраструктури – 24 місце у світі), туристичної інфраструктури (щільність банкоматів – 26 місце), інфраструктури інформаційно-комунікаційних технологій (щільність фіксованого і мобільного зв'язку – 44 і 43 місця), цінової конкурентоспроможності в секторі подорожей і туризму (коефіцієнт паритету купівельної спроможності – 31 місце). Це свідчить про наявність у нашій країні транспортного сполучення, достатньої кількості банкоматів для зняття готівки іноземними туристами, а також можливості для іноземців придбати в Україні більшу кількість товарів і послуг, ніж у своїй державі.

У свою чергу, значний негативний вплив на зростання конкурентоспроможності туристичного сектору на європейському і світовому ринках чинить перш за все державна політика і регулювання (114 місце), зокрема низький захист прав власності (131 місце), неефективне регулювання припливу прямих іноземних інвестицій (128 місце), обмежена кількість іноземних компаній на

ЕКОНОМІКА ТА УПРАВЛІННЯ НАЦІОНАЛЬНИМ ГОСПОДАРСТВОМ

вітчизняному ринку (123 місце), високі візові обмеження (101-е місце), недостатня відкритість у двосторонніх угодах щодо авіаперевезень (114-е місце). Серед інших складових також спостерігаються негативні чинники. Так, цінова конкурентоспроможність у секторі подорожей і туризму загалом знаходиться на 110 місці, в тому числі ціни на послуги аеропортів – 107 місце, готелів – 110 місце, рівень та вплив оподаткування – 135. Низькою є якість доріг – 135 місце, стан природних ресурсів – 102 місце, якість довкілля – 104 місце, застосування природоохоронного законодавства – 114 місце, стійкість розвитку галузі – 128 місце, ставлення населення до іноземних відвідувачів – 127 місце. До зазначеного можна додати недостатню жорсткість національного законодавства (111 місце), яке у багатьох випадках не дотримується (114 місце); неперіоритетність сектору туризму на порядку денному в уряді (126 місце), неефективність маркетингу в залученні туристів (109 місце) [7]. Все це обмежує приплив іноземних туристів до України і суттєво відрізняє її від країн Європейського Союзу.

За даними Світової туристичної організації, частка України в туристичних потоках Європи, яка у 2013 р. становила 4,3%, у 2014 р. скоротилась до 2,2% (на 48,5%), а в надходженнях від туристичної діяльності – зменшилась із 1,03% до 0,3% відповідно [8]. Значна розбіжність в структурі фізичних та грошових потоків свідчить про низьку ефективність української туристичної сфери та низький рівень використання наявних туристичних ресурсів [9].

Незважаючи на неможливість оцінки позиції нашої держави на міжнародному ринку туристичних послуг за останній рік, оскільки в рейтингу, опублікованому у 2015 році, серед 141 країни вона відсутня, зазначимо, що на погіршення ситуації у сфері туристичного співробітництва сьогодні впливають такі чинники, як анексія Криму, російська агресія на сході України, а також внутрішньополітична та економічна ситуація в країні.

Проте нинішня ситуація не може зупинити євроінтеграційний вибір нашої країни. Важливим чинником євроінтеграції України повинна стати співпраця з країнами Євросоюзу щодо визначення напрямів формування та реалізації туристичної політики; вивчення можливостей створення і просування на світовому ринку спільних туристичних продуктів; включення нашої держави у перспективні програми фінансової та технічної допомоги, а також інвестиційні проекти ЄС у сфері туризму.

Україна продовжує розбудову договірно-правової бази двостороннього співробітництва з країнами ЄС в галузі туризму, здійснює заходи щодо забезпечення гармонізації свого законодавства в цій сфері з правовими документами ЄС. Співпраця України з ЄС у сфері туризму розвивається в рамках програми TACIS, зокрема щодо підтримки місцевого розвитку та туризму Карпатського регіону, програми технічної допомоги Twinning Projects щодо створення системи туристичних інформаційних центрів, реалізуються туристичні проекти у рамках Програми прикордонного співробітництва та ін.

Стратегічні напрями співробітництва України з ЄС у сфері туризму сформульовані в Угоді про асоціацію між Україною та ЄС. До них, зокрема, відносяться: обмін інформацією, досвідом та передача «ноу-хау»; встановлення стратегічного партнерства між державними, приватними та суспільними інтересами з метою забезпечення сталого розвитку туризму; просування та розвиток туристичних продуктів та інфраструктури; навчання спеціалістів з туризму, а також нарощення потенціалу в галузі туризму; розвиток та сприяння туризму на основі місцевих громад [10]. У зв'язку з цим державна політика України у сфері туризму повинна бути спрямована на розробку заходів щодо реалізації зазначених напрямів співробітництва.

Висновки. Туристичне співробітництво України з Євросоюзом є важливим фактором забезпечення миру та взаєморозуміння між країнами. До сучасних тенденцій туристичного співробітництва України з ЄС відносяться наступні: основними партнерами України серед країн ЄС на ринку туризму є Польща, Угорщина, Румунія, Словаччина, Німеччина; скорочується кількість іноземних громадян, які відвідують Україну із країн ЄС; зростає кількість громадян України, які виїжджають до країн ЄС; зростає кількість поїздок українських громадян до країн ЄС із приватною метою; скорочується кількість іноземних громадян, які в'їхали в Україну із країн ЄС з приватною метою; низька частка громадян країн ЄС, які відвідують Україну безпосередньо з метою туризму.

ЕКОНОМІКА ТА УПРАВЛІННЯ НАЦІОНАЛЬНИМ ГОСПОДАРСТВОМ

Серед перешкод, які стримують туристичне співробітництво, можна назвати невідповідність рівня розвитку туристичної інфраструктури України і надання туристичних послуг європейським стандартам; неефективність використання потенціалу туристичних ресурсів України, низьку конкурентоспроможність і недостатню популяризацію національних туристичних продуктів, незацікавленість інвесторів вкладати кошти в розвиток туризму тощо.

Державна політика України у сфері туризму повинна бути спрямована на подолання перешкод, які стримують підвищення конкурентоспроможності країни на світовому та європейському туристичному ринку, а також на подальший розвиток туристичного співробітництва з країнами ЄС. Важливо розробити заходи щодо реалізації напрямів співробітництва, визначених в Угоді про асоціацію між Україною та ЄС, які б сприяли модернізації сфери туристичних послуг України з метою її інтеграції у європейську систему.

Література

1. Кифяк В. Ф. Організація туристичної діяльності в Україні: Навч. посіб. для студ. вищих навч. закл. / В. Ф. Кифяк. – Чернівці: Книги-XXI, 2008. – 344 с.
2. The Travel & Tourism Competitiveness Report 2015. Growth through Shocks [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www3.weforum.org/docs/TT15/WEF_Global_Travel&Tourism_Report_2015.pdf.
3. Travel & Tourism Economic Impact 2014. Ukraine [Електронний ресурс] // World Travel & Tourism Council – Режим доступу : <http://www.wttc.org/-/media/files/reports/economic%20impact%20research/country%20reports/ukraine2014.pdf>.
4. Travel & Tourism Economic Impact 2015. Ukraine [Електронний ресурс] // World Travel & Tourism Council – Режим доступу : http://www.wttc.org/site_media/uploads/downloads/ukraine2015.pdf.
5. Мальська М.П. Туристичний бізнес: теорія та практика: Навчальний посібник / М. П. Мальська, В. В. Худо. – К. : Центр учбової літератури, 2007. – 424 с.
6. Державна служба статистики. Офіційний сайт [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.ukrstat.gov.ua>.
7. The Travel & Tourism Competitiveness Report 2013. Reducing Barriers to Economic Growth and Job Creation / Jennifer Blanke and Thea Chiesa [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www3.weforum.org/docs/WEF_TT_Competitiveness_Report_2013.pdf.
8. UNWTO Tourism Highlights, 2015 Edition [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://tourlib.net/wto/WTO_highlights_2015.pdf.
9. Грабовенська С. П. Аналіз і структура ринку туристичних послуг в Україні / С. П. Грабовенська // Науковий вісник Полтавського університету економіки і торгівлі. – № 1 (56). – 2013. – С. 226-234.
10. Угода про асоціацію між Україною та Європейським Союзом [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.kmu.gov.ua/kmu/docs/EA/00_Ukraine-EU_Association_Agreement_%28body%29.pdf.

References

1. Kyfiak, V. F. (2008). *Orhanizatsiia turystychnoi diialnosti v Ukraini: Navch. posib. dlia stud. vyshchych navch. zakl. [The organization of tourism in Ukraine: tutorial for the students of higher educational establishments]*. Chernivtsi: Knyhy-XXI [in Ukrainian].
2. World Travel & Tourism Council (2015). *The Travel & Tourism Competitiveness Report 2015. Growth through Shocks*. Retrieved from: http://www3.weforum.org/docs/TT15/WEF_Global_Travel&Tourism_Report_2015.pdf.
3. World Travel & Tourism Council (2014). *Travel & Tourism Economic Impact 2014. Ukraine*. Retrieved from: <http://www.wttc.org/-/media/files/reports/economic%20impact%20research/country%20reports/ukraine2014.pdf>.
4. World Travel & Tourism Council (2015). *Travel & Tourism Economic Impact 2015. Ukraine*. Retrieved from: http://www.wttc.org/site_media/uploads/downloads/ukraine2015.pdf.
5. Malska, M.P., & Khudo, V. V. (2007). *Turystychnyi biznes: teoriia ta praktyka: Navchalnyi posibnyk [Tourism business: theory and practice: tutorial]*. Kyiv: Center of educational literature [in Ukrainian].
6. State Statistics Service. Official site (n.d.). Retrieved from <http://www.ukrstat.gov.ua> [in Ukrainian].
7. Jennifer Blanke and Thea Chiesa (2013). *The Travel & Tourism Competitiveness Report 2013. Reducing Barriers to Economic Growth and Job Creation*. Retrieved from: http://www3.weforum.org/docs/WEF_TT_Competitiveness_Report_2013.pdf.
8. UNWTO (2015). *Tourism Highlights, 2015 Edition*. Retrieved from: http://tourlib.net/wto/WTO_highlights_2015.pdf.
9. Hrabovenska, S. P. (2013). Analiz i struktura rynku turystychnykh posluh v Ukraini [Analysis and the structure of the tourism market in Ukraine]. *Naukovyi visnyk Poltavskoho universytetu ekonomiky i torhivli - Scientific Bulletin Poltava University of Economics and Trade*, 1 (56), 226-234 [in Ukrainian].
10. Uhoda pro asotsiatsiiu mizh Ukrainoiu ta Yevropeiskym Soiuzom [The Association Agreement between Ukraine and the European Union]. (n.d.). [www.kmu.gov.ua](http://www.kmu.gov.ua/kmu/docs/EA/00_Ukraine-EU_Association_Agreement_%28body%29.pdf) Retrieved from: http://www.kmu.gov.ua/kmu/docs/EA/00_Ukraine-EU_Association_Agreement_%28body%29.pdf [in Ukrainian].

Надійшла 20.09.2015